

okiratok által úgy is alkalom nyílik, a kiküldött, alulírt tagok tanácsosabbnak, s helyesebbnek vélik, ha még más döntőbb okok elő nem fordulnak, az eddigi kéziratári szokás fentartatik.
Pesten 1869. Jún. 4^{én}

Wenzel Gusztáv
a m. tud. akadémia rendes tagja.
Szalay Ágoston
a m. tud. akadémia I. tagja.
Rómer Flóris
a m. tud. Akadémia Kézirattár óra

A jelentés⁵ végig Rómer Flóris kézírása, csak Wenzel Gusztáv és Szalay Ágoston aláírása számára hagyott ki helyet Rómer. A kiküldött bizottság tehát mindenben jóváhagyta a Kézirattár órének elképzelését.

KÓHEGYI MIHÁLY

A Magyar Múza (1943–1944). „A Magyar Múzsáról sehol egy sort sem olvashatsz” – írta Gedényi Mihály, a Magyar Múza egyik szerkesztője 1980. január 12-én Danyi József irodalompartoló útmérőnek. S így folytatja: „Talán egy kivétel van: Lakatos Éva, aki a Krúdy bibliográfiámhoz sok új adattal szolgált. Magyar irodalmi folyóiratok címen feldolgozta a magyar folyóiratokat és így az M-betűs kötetben megemlékezik lapunkról és felsorolja a prominensebb szerzőket is. Pedig itt jelent meg először több, később nagyvagy lett író és költő, pl: Urbán Ernő (akkor még kiugrott róm. kath. kispap, később, politizáló neves író), Mándy Iván, Örvös Lajos, Szombathy Viktor (aki a visszatért Felvidékről jött át), Dékány Kálmán, Bíró András, akkor alanyi költő, most a Kutya c. lap főszerkesztője, és sokan még. . .”

A Magyar Múza 1943. február 1-jén jelent meg először, 1943-ban kilencszer, majd 1944-ben ugyan-csak kilenc számban, összesen tehát tizennyolcszor. A világháborús időszakban fontos művelődésügyi feladata volt: ha nem is elsőosztályú, de jó és elgondolkodtató olvasnivalóval látta el főképpen a kisvárosi és falusi értelmiséget és kispolgárságot. 1943-ban a sajtó programatikusan szovjetellenes, az 1942. március 15-én kiadott „Szigorúan bizalmas” utasítás világosan kimondja, hogy „semmiképp se engedjünk teret a sajtóban a nemzeti, keresztény, jobboldali iránytól és a szövetségi kötelezettségeinktől való leghalványabb, legcsekélyebb eltérésnek sem”. A sajtóban viszont – legalább így utólag – világosan felismerhető kettősségre bukkanunk. Egyrészt németbarát frázisok, émylyítően hízelgő cikkek, tárcák, kritikák (pl. az UFA filmek mértéken felüli dicsőítése) jelennek meg, másrészt kétértelműen megfogalmazott németellenes manipulációkkal, az angolokkal nagyon óvatosan rokonszenvező megnyilvánulásokkal találkozhatunk. Mindig szem előtt kellett tartani azt, hogy az adott körülmények között a németek ügynökeik és besúgóik által tudomást szerezhetnek minden betűről. A németek gyanakvóak voltak, az ügyes frázisok nem tudták gyanakvásukat eloszlatni.

A németeket tehát meg kellett nyugtatni a szövetségi hűség felől, ugyanakkor pedig igyekeztek kiérdemelni azok jóindulatát, akik esetleg a jövőben ítélkezni fognak. A cenzúrabizottság működése 1939-től 1944-ig érzékeny műszerhez hasonlóan, napról napra pontosan tükrözte az országban uralkodó folyamatokat. A bizottság tagjai a Miniszterelnökség, a Külügyminisztérium, a Honvédelmi Minisztérium, a vezérkar és egyes gazdasági tárcák (pénzügyi, iparügyi, közellátási) megbízottaitól kerültek ki. A Miniszterelnökség sajtóosztálya érvényesítette a kormány általános politikájának szempontjait. A Külügyminisztérium sajtóosztálya a külpolitikaiakat, a HM cenzorai a katonai előírásokat.

A kormány nem akart áttérni a nyílt, totális fasizmusra. De még a legmérsékeltabb konzervatív politikusok, mint például a közismerten angolbarát hírében álló Ulllein–Reviczky, élénken tiltakoztak az ellen, hogy együttműködnének, vagy akár csak rokonszenveznének a baloldaliakkal, vagy esetleg szövetségest látnának bennük. A nemzeti keresztény irányzat hivatalos vezetői elvileg álltak szemben a demokrácia minden változatával. A sajtópolitika irányítói éppen ezért szükség esetén lelkiismeretfurdalás nélkül, cinikusan áldozták fel a még meglévő baloldali sajtót vagy a baloldali lapok munkatársait.¹

⁵ MTA Kézirattár, RAL 24/1869.

¹ Adatok: *Nem engedélyezem* Bp. Kossuth Könyvkiadó, 1975. – *A cenzúrabizottság dossziéjából*. Összeállította és sajtó alá rendezte MÁRKUS László, SZINAI Miklós, VÁSÁRHELYI Miklós.

A Magyar Múza folyóiratot az ugyancsak Magyar Múza nevű irodalmi társaság indította. A Társaság író tagjai közül többen lettek később a folyóirat munkatársai. Az irodalmi társaság Budapesten is, de főleg vidéken több ízben tartott műsoros esteket, koncerteket, amelyeken az írók maguk olvasták fel novelláikat vagy regényrészletüket, a verseket és zeneszámokat pedig élvonalbeli művészek adták elő.²

A folyóirat első felelős szerkesztője Kozocsa Sándor, a felelős kiadó Leiszen László volt. A lapot a Nemzetvédelmi Propaganda Minisztérium finanszírozta, ennek élén Antal István miniszter állott. A szerkesztő Eszterhás ugyancsak a Nemzetvédelmi Propaganda Minisztériumban dolgozott, ő szerezte meg a lap előállításának a költségeit. A Magyar Múzsát a Rádió Sándor-utcai nyomdájában készítették.³

Eszterhás két munkatársa Ambrózy Ágoston és Gedényi Mihály. Előbbi leginkább a versekkel, utóbbi pedig a prózával, illusztrációkkal és az aktuális művészetpolitikai rovattal foglalkozott, de a lapot hárman együttesen szerkesztették.

Ambrózy⁴ és Gedényi⁵ neve nem szerepelhetett a szerkesztők között, mert ez összeférhetetlen lett volna akkori miniszteriális voltukkal. Ambrózy a Nemzetvédelmi Propaganda Minisztériumban dolgo-

² Példának egy program: A Magyar Múza Irodalmi Társaság 1943. október 26-án este fél nyolc órakor kezdődő irodalmi estje a Magyar Sajtó Házában (Andrássy-út 101.)

Műsor

1. KOZOCSA SÁNDOR egyetemi magántanár bevezetője a Magyar Múza Irodalmi Társaságról.
2. SZABÓ SÁNDOR, a Nemzeti Színház tagja URBÁN ERNŐ Esti tünődés és Öreganyám Buza Magda című versét szavalja.
3. KORÉH FERENC Karácsony a Strada Arcadului-ban című novelláját olvassa fel.
4. LEHOTAI ÁRPÁD, a Nemzeti Színház tagja AMBRÓZY ÁGOSTON: A napló, Mi ketten és KOMJÁTHY ALADÁR: Egy ligeti padon és Tavasz sebekkel című verseit szavalja.
5. ISTÓKOVITS KÁLMÁN Műteremben című felolvasása.
6. BISZTRICZKY TIBOR hegedűművész, az Orsz. Magyar Királyi Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola tanára hegedül:
  - a) Hubay Jenő: Preghiera
  - b) Paganini: Rondo brillante
  - c) Wignanski: Scherzo tarantella
 Zongorán kísér: DAMKÓ ALADÁR.

szünet

7. GEDÉNYI MIHÁLY Pesti ének című készülő regényéből olvas fel.
8. LÁNCZY MARGIT, a Nemzeti Színház tagja AMBRÓZY ÁGOSTON Eső után című versét szavalja.
9. TAMÁS MIHÁLY A végrehajtó esete című elbeszélését olvassa fel.
10. ESZTERHÁS ISTVÁN a Magyar Múza folyóiratról tart előadást.

Birtokunkban van még egy program a Magyar Múza Irodalmi Társaság egyik soproni irodalmi est-jéről. 1943. december 18-án tartották a Magyar Művelődés Házában, közreműködtek Eszterhás István, Ambrózy Ágoston, Gedényi Mihály, Kolozs Pál írók, Orsolya Erzsébet színművésznő, Bisztriczky Tibor hegedűművész.

³ Eszterhás István újpesti proletárcsaládból származott, a Magyar Múzsában publikált művein kívül a 40-es évek szociális problémáit hűen tükröző, jobboldali szemléletű regényei láttak napvilágot, mint a *Szegények szerelme*, *Három nap a pokolban*. Ismert és népszerű volt 3 kötetes történelmi regénye, a *Musztafa Karafa és az akasztófa*.

⁴ Ambrózy Ágoston finomtollú költő és prózaíró. 1938–1941 között a Színházi Magazint szerkesztette, 1941–1944 között a Vasárnapi Újság főszerkesztője volt. Ezután szabadúszó, főleg a Rádióknak dolgozik és muzsikuskoról szóló életrajzi regényeket ír (Schubert, Bizet, Schumann, Beethoven). 1939-ben Baumgarten-díjat kapott, több verskötetete és regénye jelent meg.

⁵ Gedényi Mihály (1908–1988) magyar–francia szakos tanár, bölcsező, államtudományi és néprajzi doktorátust szerzett. Az Országos Testnevelési Tanács előadója, részt vesz az 1936-os berlini olimpián. 1938–1944 között a Film-Színház-Irodalom munkatársa, 1941–1944 között az Irodalmi és Művészeti

zott – Eszterhás is ott, de ő külön felmentést kapott –, Gedényi pedig 1941-től 1944-ig a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium hatáskörébe tartozó Irodalmi és Művészeti Tanács főtitkára volt.

A lap tematikailag par excellence szépirodalmi, a közölt művek cselekményeinek színhelye főleg a magyar vidék, a kisváros, városvég, nyomortanya, falu, mező, legelő, tanya.

A novellák, kisregények, versek témája főképpen aktuális: a háború, a nyomor, az asszonyokra maradt mezőgazdasági munkák, földesúri kegyetlenkedések, úrhatnám szolgabírák, jegyzők, katonatisztek, a nyomor miatt elvetélni kényszerülő falusi anyák, a külvárosokban élő, éhez, pincében lakó proletárok, betörők, szövdnők.

De gyakori téma a kor ugyancsak aktuális problémája, a család vállalatvezető, sikkasztó bankvezér, a „fönn az ernyő, nincsen kas” állapotot mindenáron fenntartani igyekvő értelmiségi – akkori elnevezéssel „lateiner” – feleség.

A szépirodalmi témáknak legfőjebb húsz százaléka történelmi, (szabadságharc, epizód egy-egy nagy muzsikusz életéből stb.), és csak kicsi hányada jelentéktelen, ún. társadalmi témájú, mely unatkozó úri-asszonyok sivár lelkivilágáról szól.

A folyóirat koncepciója, elve, programja kiderül Gedényi Mihály emlékezéséből.⁶

„... bárki bejöhethet az utcáról, ismeretlenül, névtelenül, kéziratával: ha tehetségesnek éreztük, vagy találtuk, (hárman, vagy hármunk közül egyikőnk), az írás megjelent. Ugyanez vonatkozott a képzőművészek rajzaira, vagy fiatal irodalomtudósok, művészettörténészek cikkeire.”

A Magyar Múzsza a korszaknak megfelelően „jobboldali” volt. Ezt azért tesszük idézőjelbe, mert ez csak látszat-jobboldaliság volt. A Nemzetvédelmi és Propaganda Minisztérium élén álló Antal István miniszter csakugyan jobboldali volt, és a szerkesztők közül egyedül Eszterhás István „kompromittálta” magát, ezért kényszerült disszidálni, illetve kivándorolni, még az ötvenes években Amerikába.⁷ Minthogy a lapot a Nemzetvédelmi és Propaganda Minisztérium finanszírozta, a szerkesztők a kötelező „vonalat” betartották, de mindvégig burkoltan németellenesek voltak.⁸

A fő ideológia az erős magyarságtudat volt. Ezt hirdették, vállalták versben, prózában, művészetpolitikai cikkeiben.⁹ Ez az elmélet nem a Horthy-korszak hivatalos, irredenta nézete volt, hanem a becsületes, hazafias nevelésben részesült, magyar középosztály felfogása.

A zsidó és zsidó származású pályatársakat a szerkesztők – beleértve Eszterhás Istvánt is – az akkori numerus clausus törvények ellenére igyekeztek szóhoz juttatni. Nyílt tiok, hogy pl. Mándy Iván és Ör-

Tanács főtitkára. 1947-ben a Magyar Olimpiai Bizottság igazgatója, az 1948-as londoni olimpián mint külügyi vezető vesz részt. 1956-ban a Magyar Vörös kereszt külügyi vezetője, 1966–1972 között az Országos Fordító Iroda francia fordítója. 14 regénye közül legfontosabbak a *Havvan forint* (1940.), *Üstökös a Bakonyban* (1942), *Pesti ének* (1943.). Számos novellát írt az Új Időkbe és más folyóiratokba.

⁶ Részlet Gedényinek Bíró András költőhöz írt leveléből (1984. márc. 4.): „Semmit sem azért tettem, hogy hálát várjak, [...] ha tudnád, hogy szobrászért, festőért, no és egy pár induló tollnokért mennyi mindent tettem, – beleértve az életmentést is – [...]”

⁷ Részlet Kovalovszky Miklós Gedényi Mihálynéhoz intézett leveléből (1888. nov. 30.): „[...] széles munkatársi gárdája volt a Magyar Múzsának, jórészt fiatalabb, nem élvonalbeli írók, s nem is szigorúan az akkor divatozó világnézeti alapon. A szerkesztők tehát toleránsak voltak, ami nemcsak dicséretes, de meglepő is, [...] Hivatalos háttere ellenére a kritikus évekből való példányokban szinte semmi nyomát nem látom a kornak vagy az akkori szélsőséges jelszavaknak, s ez szerkesztői józanságra, bölcsességre, tisztességre vall.”

⁸ Soós László (1988. dec. 2.): „A Társaságban a jobbkat akarták tömöríteni, a hitlerelleneseket, ez volt a lap koncepciója is. [...] Nem arra gondoltunk, hogy a demagógok helyet találjanak benne, hanem a jobb írók. Fiatal népi írókat is kívántunk magunk köré gyűjteni. Amikor arról volt szó, hogy lapot kellene indítani, a Kultuszminisztérium és Propagandaminisztérium támogatott. Antal István erősen jobboldali volt, ezt a jobboldaliságot használtuk ki.

⁹ „[...] tegyük félre a mesterségesen szított „urbánus”, „népi” és egyéb ellentéteket! Ha ez a nemzet [...] elmulasztotta a szükséges nemzeti irodalmi közvélemény kialakítását, [...] vállalják ezt a nehéz feladatot mai íróink! Vállalják tollal, munkával és szívós akarással, mert egyszer végre be kell fejeznünk hosszú generációk annyiszor elbukott és annyiszor újrakezdett próbálkozását[.]” (Gedényi Mihály, Magyar Múzsza 1944/13.) 117.)

vös Lajos származása akkoriban kedvezőtlen volt, első írásaik mégis a Magyar Múzsában jelentek meg. Hiszen a lap gerincesen tartotta magát alapelvehez: a tehetségeket nyilvánosságához kell juttatni.

A szerkesztők másik „szívügye” a fiatalok érvényesülése volt, a fiatal írók, képzőművészek, irodalomtörténészek átsegítése a kezdeti nehézségeken.¹⁰

Mínthogy a lap mindössze két évfolyamot ért meg, s létezésének a teljes felbomlás, Budapest közelgő ostroma, s a háború végének zűrzavara vetett véget, a szerkesztőség körül nem tudott irodalmi magcsoport létesülni. A már kialakult írógárdákból, amelyek a nagy napilapok, (Pesti Hírlap, Magyarország, Magyar Nemzet) körül tömörültek, senkit sem tudott elszívni, sem pedig a már kialakult irodalmi csoportosulásokat megbontani.

Az olvasók számát nem lehet tömegesnek nevezni, igen kevés volt az előfizető, de a lapot „az utcáról vitték”,¹¹ s a nehéz, háborús időkben mégsem volt ráfizetéses.

A lap formája könyvalakú volt, 20 × 14 cm-es nagyságú, kivéve az utolsó két számot. Ez a kettő az eredetieknek pontosan a kétszerese volt, ugyanis a papírkorlátozó rendeletek miatt a háborús években sok lapot beszüntettek, a megmaradók pedig az addigi terjedelem fél oldalszámában jelenhettek meg. A Magyar Múza szerkesztősége ezt úgy játszotta ki, hogy kétszeresére növelte a formátumot.

A lap első száma nem közöl bevezető szöveget vagy programot. Az első szám – csakúgy, mint a többi – verssel indul.¹² A Magyar Múza költői között találjuk Berda Józsefet, a „magyar Villon”-t, aki az 1944-es évfolyam négy számát tisztelte meg verseivel. Közöttük van a később kötetben publikált és nagyon ismert *Szép kacsá dicsérete* című ódája.

Ambrózy Ágoston, az egyik szerkesztő is elég gyakran szerepel prózája mellett verseivel is, amelyek leginkább szerelmes versek, vagy más erősen lírai hangvételű alkotások. Csuka Zoltán, a nagyon ismert délvidéki költő és író egyetlen költeményt írt az 1943/7-es számba, de az az egy a költészeti gyöngyszeme. Címe: *A szóltan szeretet*. Erdélyi József, a kor igen ismert, élvonalbeli szerzője 3 számba írt eredeti hangvételű, rendkívül konstruktív verseket. Jankovich Ferenc, szintén az első sorban menetelő költőgeneráció tagja, megrázó népballadát írt az 1943/7-es számba. Urbán Ernő, a lap egyik felfedezettje, később igen neves író több értékes verssel gazdagította a lapot. Örvös Lajost szintén a Magyar Múza fedezte föl, ő volt klasszikus példája a lap alapkoncepciójának, amely szerint bárki bemehetett az utcáról, ha tehetséges volt, közölték az írásait. Ő több eredeti, szép verssel szerepel. Kopré József mind verseivel, mind

¹⁰ „[...] minden folyóirat határozza el, hogy az ismert nevű, népszerű írók mellett minden egyes számban helyet ad olyan kezdő íróknak, akiben a tehetség ereje érzik[. . .] Minden ösztöndíjnál és menzánál többet jelentene, ha könyvkiadóink a könyvnapon szent fogadalmat tennének, hogy a jövőben minden tizedik könyvüként eddig nem szerepelt, tehetséges fiatal magyar író munkáját jelentetik meg.” (Gedényi Mihály, Magyar Múza 1944/14. 244.)

¹¹ Gedényi Mihály közlése.

¹² A címlapon csupa nagybetűvel, aláhúzva: **MAGYAR MÚZSA**, alatta: **IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT**, ez alatt az embléma: két egymás alá helyezett M betű, körbeírva: Magyar Múza, és egy kis levélkoszorú. Ez alatt következett a szám íróinak és illusztrátorainak felsorolása, ábécé sorrendben. Az utolsó sorban: 128 oldal, ára 3 pengő. A címlap belső oldalán:

Magyar Múza

Irodalmi és Művészeti folyóirat

Budapest, VI. Andrásy-út 1.

Kiadja a Magyar Múza Irodalmi Társaság

Szerkeszti: Kozocsa Sándor dr.

Kiadásért felelős: Leiszen László dr.

Megjelenik évente tizenegyszer. Előfizetési díj egy évre (11 szám) 25 P, fél évre (6 szám) 15 P. Egyes szám ára: 3 P.

Ez alatt a szöveg alatt következett a Tartalom című rész.

pedig prózájával jelentkeznek a lap hasábjain.¹³ Mátyás Ferenc a Magyar Múza 3 számába írt verseket.¹⁴ Imecs Béla, számos, csaknem szurrealista színességű versével jelentkezik.¹⁵ Hegedűs Zoltán egyetlen finom verset írt az 1944/14-es számba.¹⁶ Doby János, a 40-es években még nagyon fiatal költő szintén egy írásával szerepel az utolsó számban.¹⁷ Debreczeny Lilla és Ölbey Irén, a 40-es évek finomtollú és meglehetősen ismert nőírói egy-egy verssel jelentkeznek. A Magyar Múzában összesen 149 vers jelent meg. Ami a prózát illeti, a Magyar Múza 18 száma 125 novellát, 1 folytatásos regényt, 5 színjátékot (köztük egy verseset) közölt. A novellák közül mindössze 11 foglalkozik jelentéktelen, langyos, kispolgári, illetve álproblémával; egy erősen vallásos témájú, 1 nagyon morbid, 2 fantasztikus novella van, 1 gyermekkori visszaemlékezés, 3 zenei novella, 2 népmese feldolgozás, 8 történelmi elbeszélés, a többi aktuális problémával, a háborúval, főleg pedig a paraszti és proletármennyommal foglalkozik. A háborút 14 elbeszélés és visszaemlékezés tűzte ki tárgyául, és számos novella dolgozza föl a városi, főleg kisvárosi ún. középosztály sívár, hazug, nyomorúságos életét.

A ma is ismert szerzők közül Bába Mihály 1 novellával jelentkezik (falusi téma), Dékány Kálmán 3 novellát írt a városi és falusi értelmiség nyomoráról¹⁸, Dékány András 1 tájleírás közöl¹⁹, Gedényi 2 novellát, 1 színdarabot, 1 hangjátékot, 4 regényrészletet az akkor sajtó alatt lévő *Pesti ének* című regényéből. Illés Sándor 2 paraszti témájú novellát írt, Kádár Lajos 1 novellát²⁰. Mándy Ivántól két novellát közöltek, Örvös Lajos a már említett verseken kívül egy tájleírással és egy verses drámával tűnik föl. A 40-es évek jónevű, divatos „bestseller” írói közül Orbók Attila 1 novellát, Ormay Imre 4 novellát és 1 regényrészletet, Ormos Gerő 2 novellát és 1 népdalfeldolgozást, Oravecz Paula 1 novellát írt, valamennyinek szociális probléma a magja; Szili Leontin 3 zenei témájú novellát, Szitnyay Zoltán 2 kispolgári élettel foglalkozó novellát közölt. Soós Lászlót már említettük, ő 3 novellát írt: emlékezőseket a gyermekkorára és a háborúra. A jelentősebb írók közül Tatay Sándort és Szombathy Viktort kell még megemlítenünk, előbbi egy, utóbbi két novellát közölt.²¹ Eszterhás István, a lap szerkesztője több novellával és regényrészlettel szerepel, és nagyon jó, erőteljes írásokkal jelentkezik az azóta feledésbe merült Fűry Lajos, Kolozs Pál, Marék Antal és Debreczeny Lilla is.

A kevés színjáték közül az 1944/11-es számban jelent meg Örvös Lajos *Flórián* című, igen színes, eredeti, verses kisdrámája.

¹³ Kopré József a Szabó Pál szerkesztette Szabad Szóban dolgozott 1938-tól 1940-ig, a Magyar Út, ill. Magyar Élet folyóiratokban 1940-től 1942-ig. 1942-ben adta ki *Nem az én világom* című verseskötetét, melyről Losonczy Géza írt recenziót. 1942-ig dolgozott Zilahy folyóiratába, a Híd-ba. 1943-ban az Új Időkben is dolgozott. 1945 elején Gábor Andorral és Antalffy Gyulával alapították a Szabadság című napilapot, ezután a Szabad Szó munkatársa is volt.

¹⁴ Mátyás Ferenc költő, aki a mai napig publikál. A Népszabadság vasárnapi számának rendszeres munkatársa.

¹⁵ Imecs Béla kiváló spanyol és olasz műfordító volt, verseit is közölte számos folyóirat.

¹⁶ Hegedűs Zoltán publicista és költő hangját a Szabad Európában hallani. E sorok írója 1947-ben munkatársa volt a Nagyvilág című folyóiratban, amelyet akkor Gereblyés László szerkesztett.

¹⁷ Doby János is a Nagyvilágnál dolgozott 1947-ben.

¹⁸ Dékány Kálmán visszaemlékezése: „A Magyar Múza számomra, mint pályakezdőnek, jelentékeny irodalmi műhely volt [. . .] Olyasformán vettek kézbe egy-egy novellát, mint az orvos a röntgenfelvételt: a tehetség látlelete. S mint ilyen, mennyiben érett meg a közlésre. De ha kissé éretlen volt még, korántsem az elutasítás következett, hanem a szerkesztői avatott kéz korrekciója, érlelése. Ott helyben, a szerző jelenlétében. Ezért maradt meg emlékezetemben, de idegeimben is oly kitörölhetetlenül Gedényi Mihály, a folyóirat egyik szerkesztője. A közreműködése az érlelés művészeti folyamatában. Tanítás volt az számomra, s mint ilyen, útegyengetés. Ezért sem lepődtem meg azon, később, már a háború utáni hónapokban, amikor az – akkor még – Sajtó Kamara igazoló bizottságában őt pillantottam meg.”

¹⁹ Dékány András költő, számos daljáték szövegírója. Egyik ismert daljáték-szövege Farkas Ferenc *Csinom Palkó* című művéhez készült.

²⁰ Kádár Lajos népi író pincéreként dolgozott, amikor Móricz Zsigmond felfedezte. A legszegényebb paraszti életét tárgyaló regényei közül említsük meg a *Tyúkász Pétert* és a *Cigányokat!*

²¹ Szombathy Viktor a Felvidékről települt át, novellái mellett tudományos kutatómunkát végzett: helytörténeti és családtörténeti adatokat kutatott.

Az 1944/14-es számban jelent meg Gedényi *Boldogság* c. darabja *Emberi színjáték négy képben* alcím-mel,²² az utolsó számban, tehát az 1944/18-asban pedig ugyancsak Gedényi *Amore eterno* című monológja.²³

Az a lap legfontosabb rovata az „Őrzők, vigyázatok a strázsán” című művészet- és irodalompolitikai rész. Már maga az a tény, hogy a címet Adytól kölcsönözték, hazafias érzést tételez föl.²⁴ Ha gondosan tanulmányozzuk ezt a rovatot, látjuk, hogy fontos irodalmi, képzőművészeti, társadalmi, szociológiai problémákkal foglalkozik. A központi gondolat a magyarság identitástudata —, ebben a rovatban érezzük leginkább a bátortalan, de mégis megnyilvánuló németellenességet.

Magyar irodalom, magyar színjátszás, a magyar írók helyzete, magyar zene, magyar film — mindez nagyon öntudatosan, hazafias szemszögből tárgyalva. A kornak, a háborús időknek, az általános nyomornak megfelelően gyakorlati kérdések is szönyegre kerülnek: a fiatal írók helyzete, a visszacsatolt területeken élő írók és művészek sorsa, a művészek kiszolgáltatottsága, a megalázóan alacsony díjazások, a könyv- és újságnyomtatás szorongató helyzete, a pénz- és papírhiány miatt. Ezeket a témákat csaknem valamennyi számban tárgyalják.

Azt mondhatnók, hogy az „Őrzők” rovat cikkei, tanulmányai egy-egy vezércikkkel érnek föl; tömören, lényegre törően foglalják össze fontos mondanivalókat. A cikkeik súlyát, fontosságát olyan szerzők nevei fémjelzik, mint a mai napig elismert irodalomtörténész, esztéta Kozocsa Sándor, Kovalovszky Miklós, Kristó-Nagy István.

Kozocsa mindjárt az első számban ír a magyar kritika hivatásáról, többek között azt fejtegeti, hogy a kritikusknak mindig ki kell állnia a maga igazáért.²⁵ A 2. számban mintegy összefoglalja a magyar író és a magyar irodalom kötelességét, hangsúlyozva, hogy az írónak mindig állást kell foglalnia.²⁶ A 12. számban párhuzamot von a magyar és a nyugati irodalom között, s még három kiadványban nem elvi kérdésekről ír, hanem kissé háttérbe szorított magyar irodalmi nagyságokról, mint Gyulai Pál, Jósika Miklós, Dalmady Győző, Oláh Gábor. Ezeket az ismertetéseket azonban nem az „Őrzők”-rovatban írja, hanem a lap végén elhelyezett külön művészeti részben. A lap utolsó oldalait irodalmi, történelmi, szociológiai, színháztügyi, művészetpolitikai (rovaton kívüli) cikkek, ismertetések foglalják el. Kovalovszky Miklós a *Magyar Múza* két számába ír: az egyike az irodalom új népi reneszánszáról, a másikba a *Himnusz*ról.²⁷ Gedényi Mihály az „Őrzők”-rovatban mindig az írókról, gondjaikról, a magyar irodalom helyzetéről számol be. Sokszor gondol a tehetséges fiatal írókra, hiszen ő is azok között van, akik a lap rokonszenves programját meghirdették: bárki bemehet az utcáról, s ha tehetséges, közlik az írását. A folyóirat első számában ismerteti az írók lillafüredi találkozáját, ahol három napig együtt tárgyalt ötven magyar író, népies és urbánus, kávéházat vagy kiskocsmát látogató, komoly vagy szórakoztató műsát kedvelő.²⁸ Képzőművészeti cikkeit Gedényi Cseri-Vas Pál néven írta alá. A Művészeti Tanácsban betöltött főtítkári rangja in-

²² Előadták a Magyar Rádióban 1944. augusztus 13-án.

²³ A *Magyar Múza* 1944/18-as számában olvasható Gedényi *Amore eterno* című írása. A monológ Bulla Elmának készült, a művésznő és a szerző mindenben megegyeztek, s légiriadók miatt a felvétel nehezen sikerült; végre azonban viaszlemezre vették a monológot, s másorra is tűzték. De Kiss Ferenc, a Színeszkamara akkori nyilas vezetője a Rádióban is tevékenykedett, s törölte a felvételt, mert Bulla férje zsidó volt.

²⁴ Kovalovszky Miklós: „Az pedig, hogy az egyik rovat Ady-mottó címet viselt, akkor még valami ellenállás-féltet is éreztetett.” (1988. nov. 30.)

²⁵ „A kritika hivatásán kívül a kritikus bátorsága is egyik alapvető problémája az új kritikai törekvésnek. A bátorság önmagában nem érdem, hanem csak akkor, ha az elvi állásfoglalás megvédése vagy következetes keresztülvitele.” *A magyar kritika hivatása*, 1943/1. 113.

²⁶ „A világirodalomban páratlan jelenség, hogy egy nemzet irodalmi élete együtt haladjon a nemzet politikai történetével [...] A legrégebbi időktől napjainkig minden nagy magyar költő a nemzeti gondolat szolgálatában áll s csak ezen keresztül szólaltatja meg általános emberi érzéseit.” 1943/2. 99. „Őrzők, vigyázatok a strázsán” rovat

²⁷ „Reménytelenségből született a költemény, nehéz időkben lett bizakodó imádságunkká, s egy nagy világrengésnek kellett jönnie, hogy összekötő kapocsá váljék minden magyar között.” (1944/16. 37. „Őrzők, vigyázatok a strázsán” rovat.)

²⁸ „Az is új dolog volt, hogy az asztalnál ülő írók személyeskedés és civakodás nélkül tárgyaltak és sok olyan közös megbeszélivalót találtak, amiről nehéz időben beszélni kötelessége mindenkinek, aki

compatibilis lett volna azzal, hogy állást foglaljon egyes képzőművészek, illetve valamely képzőművészeti politika mellett, vagy ellen. A művészeti ponyva ellen gyakran tiltakozik, a művészetpártolás különböző módjairól is gyakran beszél.²⁹

A filmművészet, mely akkor még gyerekcipőben jár, érthető módon sokat foglalkoztatja az „Őrzők”-rovatot és az önálló művészet- és irodalompolitikai cikkek, tanulmányok szerzőit. Leiszen László az első számban továbbképző filmszeminárium gondolatát veti föl, s ugyancsak az első számban Kolozs Pál is ír a filmről *Az író és a filmművészet* címmel. A második számban mindjárt három cikk is foglalkozik a filmmel. Asztalos Miklós összehasonlítja a színház- és a filmművészetet, Szóts István, az *Emberek a havason* című örökbecsű film rendezője *Őszinte szó a filmkritikáról* címmel ír.³⁰ Az 1943/2-es számban a harmadik filmmel foglalkozó cikk Kolozs Páltól való, a *Film és magyarság* címet viseli. László István az 1943/6-os számban azt boncolgatja, hogyan hat a magyar film a falusi lakosokra. A színházról szóló tanulmányok és ismertetések közül a legértékesebb Németh Antal kétrészes, részletes ismertetése a Nemzeti Színházról, *Hét esztendő a nemzet színházának szolgálatában*, címmel.³¹

Az 1944/12-es számba *Az Ember tragédiája rendezése és színpadképei új elgondolásban* címmel G. Kovács Tibor írt nagyszabású tanulmányt.³²

A népzene és néprajz témakör is kiváló, tanulságos cikkek megírására ösztönözte a szerzőket. Emeljük meg a legkiválóbbakat: Bisztriczky Tibor: *A magyar közönség zenei nevelése*³³, Volly István: *Így születtek a népköltési gyűjtemények*.³⁴

A bábszínház, pontosabban: a magyar bábszínház megteremtése is akkor kezdte művészeti vezetőin-ket foglalkoztatni; hogyan is lehetne ezt a műfajt is függetlenné és nemzetivé tenni. Kovács Gabriella és Dezső Gábor az 1943/6-os számban *A magyar bábszínház* címmel írt tanulmányt.³⁵

Mind az „Őrzők”, mind pedig a független művészetpolitikai írások ritkán foglalkoznak egy-egy darab, könyv vagy író bemutatásával; ritka tehát a recenzió, mely konkrét művet ismertet. A cikkek — amint ez a fentiekből is kiderül — általános, elvont tanulságokat, irodalmi, filozófiai, szociális mondanivalót tartalmaznak.

erre a két epiteton ornansra: író és magyar igényt tart.” 1943/1. 103. („Őrzők, vigyázatok a strázsán rovat)

²⁹ „A művészet válsága szoros kapcsolatban van a kultúra válságával. Ha művészeti téren rendet tudnánk teremteni, biztató lépéseket tennénk a magyar kultúra jövője felé is.” 1943/4. 102. („Őrzők, vigyázatok a strázsán” rovat, Cseri-Vas Pál aláírással)

³⁰ „Sajtónk sok olyan kiválóvága nem vett egy sornyi tudomást sem erről a filmről, akik hosszú cikkekben méltatnak és vitáztak minden valamirevaló külföldi filmről, s akik minden alkalmat megragadtak, ha ütni lehetett a magyar filmgyártáson.

Ez a művészi igényekkel készült, sok tekintetben új utakat kereső film a közönség giccsre és burleszkre nevelt részéhez csak úgy találta volna meg az utat, ha tekintélyeink nem húzódnak félre, hanem elmondják bátorító véleményüket.” *Őszinte szó a filmkritikáról* 1943/2. 115.)

³¹ Németh Antal a 40-es évek elején a Nemzeti Színház nagy tekintélyű, csaknem rettegett igazgatója. Abszolút szaktekintély, tökéletes hozzáértéssel, klasszikus és puritán módszerekkel közeledett a magyar drámairodalom remekeihez.

³² Erről ismét Gedényi Mihályt idézzük: „ismeretes, hogy Németh Antal [...] teljesen új Madách: Ember tragédiája színreviteli koncepciót dolgozott ki. Mindenki csodálta, nagy sikere volt. [...] Békés-csabán tanárkodott egyik évfolyamtársam: G. Kovács Tibor, [...] aki színházzal is foglalkozott. Készített egy másfajta [...] koncepciót. Ez megjelent a Magyar Műzsában és megküldte a mindenható, óriási tekintéllyel rendelkező Németh Antalnak is. Az igazgató meghökken a merész újításon, és [...] azonnal meghívta magához, a Nemzeti Színház titkárává tette [...] Onnan került a rádióhoz is főrendezőnek”. (Danyi Józsefhez 1980. jan. 12-én írt leveléből)

³³ 1943/5. — Bisztriczky Tibor hegedűművész, a Zeneművészeti Főiskola tanára, — kiváló pedagógus és zeneteoretikus.

³⁴ 1944/13. — Volly István, a mai napig működő, kitűnő népzene kutató.

³⁵ „Magyar bábszínházat akarunk teremteni, mert magyar bábszínház nem volt [...] több helyen hangsúlyozzuk a paprikajancsiszás értelmetlenségét és érthetlenségét. Amikor szót emelünk ez ellen, a német Kasperl-ére hivatkoznak. A Kasperl egy különleges német bábfigura. A magyar lelkeségnek ehhez az alakhoz semmi köze nincsen”. (*A magyar bábszínház*. 1943/6. 120)

A Magyar Múza valamennyi számát gazdagon illusztrálták. Jónévű festők, szobrászok, grafikusok készítettek tollrajzokat, linoleummetszeteket, rézkarcokat, szénrajzot, szoborvázlatot, fametszetet, szte-atográfiát. A művészek között találjuk az 1898-ban született Istókovits Kálmánt, aki a 18 számba összesen 1 rajzot, 2 fametszetet, 6 rézkarcot készített, leginkább vallásos tárgyúakat.³⁶ Antal Károly, híres szobrászunk, a Julianus-szobor alkotója 4 vázlatot és 1 szobortervet (Kőrösi Csoma Sándor szobrához) készített³⁷, Györy Dezső³⁸ 1 szoborvázlatot csinált (Szent Mihály szobrához), Hincz Gyula³⁹ 2 tollrajzzal szerepel, Koffán Károly⁴⁰ pedig 2 tusrajzzal. Köpeczi Bócz István⁴¹ 3 linoleummetszettel és 1 lapdúc-metszettel jelentkezett; ezek között van egy Michelangelo-portré, egy önarckép és két szegényembert ábrázoló kép. Medveczky Jenő⁴² egy szép akt tollrajzot mutatott be. Pituk József⁴³ termése a leggazdagabb: 9 tollrajz, 6 fametszet, apró rajzvázlatok. Hallatlan rajzkészséggel leginkább tömegjeleneteket ábrázol: vásárokat, utcajeleneteket, szegény, elesett embereket, kucsmás parasztokat, bocskoros pásztorokat, kendős öregasszonyokat.

A Magyar Múza megjelenésével számos újság foglalkozott. Nagyon érdekes, hogy egymással ellentétes szemléletű, világnézetű lapok is megemlékeztek az új folyóiratról. Így például a Pester Lloyd, amely ugyan német nyelvű kormánylap volt, de amelyet leginkább a nagytőkések olvastak, nemkülönbön az erősen jobboldali, csaknem fasiszta Új Magyarország⁴⁴

A háború befejeztével a fővárosi viszonyok nem tették lehetővé a lap újraindítását. Egyébként fel is oszlatták a Társaságot.

A Magyar Múza méltón töltötte be hivatását. A „másodvonulatú” írókkal és költőkkel nemcsak szórakoztatta kisvárosi és falusi, de akár fővárosi olvasóit, hanem gondolkodásra is készítette őket, háborúról, nyomorról, életről, halálról, emberségről.

„Az irodalomnak televény kell” – mondta Széles Klára kiváló irodalomtörténészünk –, s a Magyar Múza igazolására magát a Magyar Múzsát idézzük, Kozocsa Sándor írását Inczedy Lászlóról az 1943/2-es számból:

„Az irodalom vezető egyéniségei, az emberiség világtói mellett, mindenkor, mint ezek kísérői, ott látjuk azokat, akik háttérrel és keretet adtak a lángelméknek. Ezek a poéták sokszor járták elődökként

³⁶ Istókovits Kálmán világléteében híres volt arról, hogy nem szívesen ad el képet. „Nagyon nehezen válok meg a képeimtől, habár nyugdíjból élek, azt is mondhatnám, nyomorban. Élvezem a képeimet, ez a múltam.”

³⁷ Antal Károly szobrászművésznék 34 köztéri szobra van az országban. 12 kitüntetése van, köztük külföldiek (Helsinki, Róma, Párizs, Moszkva, Szófia, Bukarest) is. Az 50-es évek végén a Képzőművészeti Főiskola restaurátor tanszékét vezette. Számos önálló kiállítása volt Magyarországon és külföldön.

³⁸ Györy Dezső a 40-es években működött. Hagyományos eszközökkel alkotott, főleg nagyon lírai egyházi szobrokat.

³⁹ Hincz Gyula nagyon merész, egyéni hangú grafikusként indult a 30-as években. Az ötvenes évek elejétől erősen „pártos” képzőművész lett, többször járt Vietnamban, kiállításokat rendezett ott festett képeiből. A 60-as évek elején az Iparművészeti Főiskola főigazgatója volt.

⁴⁰ 1945-ben jött haza párizsi emigrációból, s a Képzőművészeti Főiskola tanára lett. Főleg erőteljes grafikáival vonta magára a figyelmet. 1956-ban erősen kompromittálta magát, ezért elvesztette állását, ekkor ornitológiával és fényképezéssel kezdett foglalkozni.

⁴¹ Köpeczi Bócz István festőművész, elsősorban színpadképeket, díszleteket készített.

⁴² Medveczky Jenő a lap számára elsősorban tollrajzokat készített, igen termékeny művész volt, számtalan kiállítást rendeztek neki akkoriban itthon és külföldön.

⁴³ Pituk Józseftől a Magyar Múzsával párhuzamosan a Híd, a Tükör és több napilap, pl. Az Est, Kis Újság, Pesti Napló, Kelet Népe közölt rajzokat. 36 önálló külföldi kiállítása volt, színes üveglakokat készített a budapesti Örökimádás templomba, a Bazilikába, a Szent Jobb kápolnába, Kaposvárot a Szent Kereszt templomba. Művei megtalálhatók a budapesti Nemzeti Galériában. Bécsben, Pozsonyban, Selmechányán, Finnországban, valamint több osztrák városban.

⁴⁴ 1943. február 16-án folyóiratszempléjében a Pester Lloyd hírül adja, hogy megjelent a Magyar Múza. Ebből idézzük egy mondatot: „Aus dem Inhalt der vorliegenden ersten Nummer ist ersichtlich, daß sich hier die jüngste Schriftstellergeneration zusammengetan hat, um durch ein neues Organ den Weg zur Öffentlichkeit zu finden.”

a költészetnek éppen nem virágos útját. Irodalmunknak Aranytól Adyig ívelő egyik legizgatóbb korszakában a bolygó csillagok egész serege ragyogott, hogy rövid életű fényükkel megvilágítsák azt a pályát, amely a legnagyobbhoz vezetett. . . ”

G. GAÁL ZSUZSANNA